

В статье исследованы проблемы формирования тарифов на услуги городского пассажирского автомобильного транспорта. На основе проведенного исследования определены способы улучшения финансового состояния и условий деятельности предприятий городского транспорта в условиях государственного регулирования тарифов и предложены пути усовершенствования методики формирования тарифов, что направлены на обеспечение сбалансирования интересов субъектов пассажирских перевозок.

In the article it has been investigated the problems of the formation of the tariff on the services of the local automobile passenger transport. On the base of the given investigation it has been set the methods of the improvement financial conditions and activities of the local transport enterprises in the conditions of a state tariff regulation. It has been proposed the improved methods of the tariff formations to aim the providing balance of the passenger transportation interests.

УДК 338:330.115

В.А. Вишневська, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Проблеми управління фінансовими ризиками та методи їх вирішення

Стаття містить висвітлення основних аспектів управління фінансовими ризиками у діяльності підприємств, які визначаються ймовірністю грошових втрат у зв'язку з непередбаченими змінами у обсягах, доходності, вартості та структурі активів та пасивів, серед яких особливе місце займає група цінкових ризиків. Запропонована модель управління фінансовими ризиками.

ризик, прибуток, фінансовий ризик, управління фінансовими ризиками

Пошук ефективних підходів до управління ризиками став одним із найважливіших напрямків розвитку сучасної економічної науки. В найбільш широкому розумінні ризиком називають невизначеність у відношенні здійснення тієї чи іншої події в майбутньому. В бізнесі ризик пов'язується насамперед з фінансовими втратами, що виникають у випадку його реалізації. Оскільки повністю уникнути ризиків неможливо, то ними можна і треба свідомо керувати, пам'ятаючи про те, що всі види ризиків взаємопов'язані і їх рівень постійно змінюється під впливом динамічного зовнішнього середовища [1].

У міжнародній практиці процес управління ризиками розглядається як ключова сфера менеджменту. Значна увага приділяється вивченню ризикових сфер, пошуку ефективних методів контролю, оцінки та моніторингу ризиків, створенню відповідних систем управління. Теоретичні дослідження вітчизняних науковців з проблем невизначеності та ризику здебільшого присвячені аналізу причин виникнення, класифікації та методам кількісної оцінки ризиків. Це знайшло відображення у наукових роботах Вітлінського В.В., Великоіваненко Г.І., Глущенко В.В., Івченко І.Ю.. Між тим більше уваги слід приділити пошуку ефективних прийомів управління, які були б адекватними до реальних можливостей вітчизняних підприємств.

Метою даної статті є визначення проблем щодо управління фінансовими ризиками в діяльності підприємств та розробка моделі управління ними.

Серед фінансових ризиків, які визначаються ймовірністю грошових втрат у зв'язку з непередбаченими змінами у обсягах, доходності, вартості та структурі активів та пасивів, особливе місце займає група цінкових ризиків. Цінові ризики пов'язуються з

ймовірністю зміни ринкових цін та їх впливу на фінансові чи фізичні активи, що обліковуються як за активними, так і за пасивними бухгалтерськими рахунками на балансі компанії, підприємства чи банку, а також за позабалансовими статтями. Отже, зміна ринкової ціни активів спричиняє зміну вартості активних, пасивних статей балансу або позабалансових зобов'язань, формуючи в кінцевому підсумку прибутки або збитки за позиціями, чутливими до кон'юнктури ринку. Цінові ризики найбільше виявляються при оцінці вартості статей балансу, виходячи з ринкових цін, за станом на кінець кожного робочого дня. В такому випадку будь-які зміни ринкової ціни зразу відбиваються на балансі. При несвоєчасному обліку втрат або прибутків виникають додаткові проблеми, оскільки необізнаність відносно факторів ризику не означає їх відсутності.

У фінансовій діяльності найбільш значними ціновими ризиками є ризик зміни відсоткових ставок та валютних курсів, а також ринковий ризик, пов'язаний зі зміною вартості цінних паперів. Ризик зміни відсоткової ставки (відсотковий ризик) присутній у діяльності позичальників, кредиторів, власників цінних паперів, інвесторів: Валютний ризик виникає у тих суб'єктів господарської діяльності, які мають на балансі активи, пасиви або позабалансові статті, деноміновані в іноземній валюті. На ринковий ризик наражаються власники цінних паперів. Таким чином, більшість суб'єктів господарської діяльності так чи інакше мають справу з ціновими ризиками, а нестабільність та непередбачуваність протягом останніх років як міжнародного, так і національних фінансових ринків значно загострили проблему пошуку оптимальних методів управління цією групою ризиків.

Необхідною умовою досягнення успіхів у сфері діяльності, яка характеризується підвищеною ризиковістю, є створення та вдосконалення систем управління ризиками, що дозволяють виявити, оцінити, локалізувати та проконтролювати ризик. Механізм прийняття рішень повинен не тільки ідентифікувати ризик, але й дозволяти оцінити, які ризики і в якій мірі може брати на себе компанія, а також визначати, чи виправдає очікувана дохідність відповідний ризик. Виправданий або допустимий ризик — необхідна складова стратегії і тактики ефективного менеджменту. Процес управління ризиками включає широкий спектр дій, які можуть бути представлені як послідовність наступних етапів:

- усвідомлення ризику, визначення причин його виникнення та ризикових сфер;
- аналіз та оцінка ризику: мінімізація або обмеження ризиків за допомогою відповідних методів управління;
- здійснення постійного контролю за рівнем ризиків із застосуванням механізму зворотного зв'язку.

Перший етап процесу управління ціновими ризиками реалізується досить просто, оскільки сам факт володіння балансовими та (або) позабалансовими позиціями, чутливими до зміни відсоткових ставок, валютних курсів або фондових індексів уже означає наявність ризику. Ідентифікувати ризик та проаналізувати його характер необхідно, але недостатньо. Важливо з'ясувати розмір ризику. Ступінь ризику економічних рішень оцінюється очікуваними втратами, що є наслідками даного рішення. Через це системи оцінки ризику, які формалізують процес вимірювання та розрахунків, мають визначати три основні компоненти ризику: розмір (обсяг можливих втрат), імовірність негативної події, тривалість впливу ризику.

Даний етап процесу управління завершується порівняльним аналізом реального та допустимого рівнів ризиків. Якщо фактичний ризик не перевищує межі допустимого, то керівництво може обмежитися контролюючою функцією з метою недопущення зростання рівня ризиковості, тобто зразу перейти до останнього етапу

управлінського процесу. Якщо ж рівень реального ризику перевищує допустимі межі, то виникає проблема пошуку оптимальних методів управління, вибір яких значною мірою визначається видом ризику, а також особливостями та можливостями конкретного підприємства, загальним станом економіки, ступенем розвитку інфраструктурних елементів фінансової системи, законодавчим та нормативним середовищем.

Для управління ціновими ризиками використовується методика хеджування (від англ. hedge - захищатися від можливих втрат, ухилятися, обмежувати), під якою розуміють діяльність, спрямовану на створення захисту від можливих втрат у майбутньому. Якщо підбір активів і зобов'язань за сумами та строками здійснюється в рамках балансових позицій, то такий підхід до управління ціновими ризиками називають природним, або звичайним хеджуванням. До даної групи відносять такі прийоми: структурне балансування надходжень і платежів, управління розривом між чутливими активами і зобов'язаннями, управління середньозваженим строком погашення. Використання позабалансових видів діяльності з метою мінімізації цінових ризиків розглядається як штучне, чи синтетичне хеджування. Зміст прийому полягає у створенні позабалансової (штучної) позиції, яка дозволяє одержати компенсацію фінансових втрат за балансовою позицією у разі реалізації цінового ризику. Позабалансова позиція утворюється при проведенні операцій з фінансовими деривативами, до яких відноситься укладення форвардних та ф'ючерських угод з метою створення компенсуючої позиції, проведення операцій страхування ризиків за допомогою опціонів, обмін платежами у відповідності з балансовими характеристиками учасників угоди [2].

Якщо з якоїсь причини не вдається мінімізувати ризик, тоді керівництво може прийняти рішення про його обмеження, яке здійснюється шляхом зниження обсягів фінансових та господарських операцій, у зв'язку з якими виникає ризик, та (або) скорочення ризикового періоду з метою зменшення ймовірності настання негативної події. Суб'єкти господарювання можуть використовувати в своїй діяльності тактику уникнення ризику шляхом відмови від проведення певних фінансових операцій, освоєння нових ринків, впровадження нових послуг і продуктів, інших дій, які супроводжуються підвищеним ризиком. Але в деяких видах бізнесу, наприклад, в банківській діяльності, такий підхід не завжди прийнятний. Якщо компанія може працювати без залучення кредитних ресурсів, розміщення коштів на депозитах, купівлі цінних паперів, проведення експортно-імпортних операцій, то банк не в змозі уникнути багатьох видів ризиків. Крім того, значна частина банківських операцій визначається, насамперед, потребами клієнтів, без яких банк існувати не зможе. Тому саме банки мають працювати над удосконаленням діяльності та пошуком нових підходів до вирішення проблем ризиковості, якнайширше застосовуючи методи мінімізації цінових ризиків.

Успішність діяльності суб'єктів господарювання значною мірою залежить від прийнятої концепції управління ризиками. Але визначення мети процесу управління ризиками не таке вже й однозначне, як може здатися на перший погляд. Бажання уникнути або мінімізувати ризики є природним, але вирішення проблеми ускладнюється існуванням прямої залежності між ризиком та прибутком. Вищий рівень ризику надає потенційні можливості отримання підвищеного прибутку, але не виключає можливості додаткових втрат у випадку реалізації ризику. Мінімізація рівня ризику дає змогу отримати невисокий, але стабільний прибуток. Отже, балансування між прибутковістю та ризиком, пошук їх оптимального співвідношення розглядається як одне з важливих і складних завдань, що постають перед керівництвом кожного суб'єкта господарської діяльності.

Узагальнюючи підходи до вирішення проблеми ризик - прибуток, можна виділити дві основні моделі управління, які формалізують обрану стратегію поведінки на ринку (див. рис. 1).

Перша модель управління максимізує прибуток (Π) при обмеженні рівня ризику (P) шляхом встановлення максимально допустимого його значення (P'). Означений підхід до управління називають стратегією нехеджування ризиків, що реалізується через застосування незбалансованих прийомів управління активами і зобов'язаннями, до яких належать такі: утримання відкритої валютної позиції; незбалансованість активів і зобов'язань, чутливих до змін ринкової відсоткової ставки, за строками та сумами; формування високоризикового портфелю цінних паперів. Така позиція учасника ринку означає свідоме прийняття певного ризику з метою отримання підвищеного прибутку за рахунок сприятливої ринкової кон'юнктури і характеризується спекулятивними тенденціями. Основне завдання процесу управління за даного підходу - недопущення ситуації переростання допустимого ризику в катастрофічний, який загрожує самому існуванню суб'єкта господарювання і призводить до банкрутства.

У другій моделі управління цільовою функцією є мінімізація ризику, а обмеженням - вимога утримання показників прибутковості на певному рівні, не нижчому за заданий (Π'). Така модель використовується, якщо розмір чистого прибутку, який отримує підприємство чи банк, влаштовує керівництво, і основною метою є стабілізація результатів. Результат досягається за допомогою збалансованих прийомів управління активами і зобов'язаннями, до яких належать утримання закритої валютної позиції, формування збалансованого портфелю цінних паперів, проведення операцій страхування ризиків. Даний підхід прийнято називати стратегією хеджування ризиків.

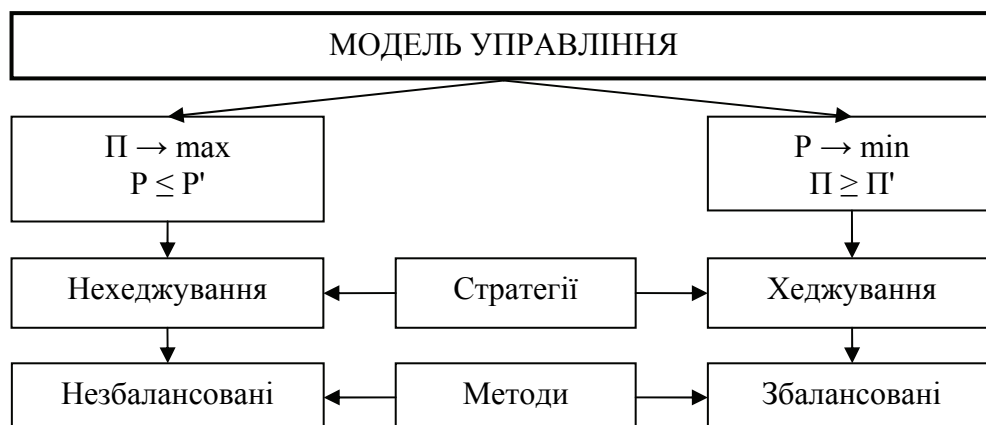

Рисунок 1 - Моделі та методи управління ризиком

Згідно з класичною теорією управління прибуток підприємств має формуватися за рахунок виробництва продукції або надання послуг, а менеджмент повинен намагатися уникнути ризиків, не пов'язаних з основною діяльністю. Таким чином, в ідеалі управління має здійснюватись за другою моделлю, адже стратегія хеджування дозволяє суттєво зменшити або повністю ліквідувати цінові ризики і отримати стабільні результати незалежно від мінливості фінансових ринків. Але проведення операцій хеджування вимагає деяких (а іноді й значних) витрат, високої кваліфікації фахівців, і в той же час унеможливорює отримання переваг від сприятливої кон'юнктури ринку. Тому в практичній діяльності використовуються гнучкіші підходи до управління, що поєднують елементи обох стратегій і полягають у хеджуванні окремих фінансових позицій. Вибір стратегії управління залежить від багатьох чинників, і

насамперед - від схильності до ризику, а успіх - від уміння передбачати майбутні зміни на ринку. За умов некерованої економічної та політичної ситуації, коли прогнозування стає неможливим по суті, краще по можливості уникати ризиків.

Отже, учасники ринку самі мають визначити той рівень ризику, на який вони згодні піти з метою отримання прибутків, враховуючи, що успіх в досягненні поставленої мети значною мірою залежить від застосовуваних методів управління. Для вітчизняних підприємців проблема створення ефективних систем управління ризиками ще потребує вирішення. При цьому важливо враховувати міжнародний досвід та пам'ятати, що процес становлення практики управління ризиками ще не завершений, а завдання створення універсальної методики не може бути вирішене в принципі, оскільки кожне підприємство чи банк по-своєму унікальні, орієнтовані на власну ринкову нішу, можливості своїх співробітників, усталені зв'язки. Механічне копіювання вдалої моделі управління ризиком, створеної конкретним учасником ринку, скоріше призведе до негативних наслідків. Але вже настав час усвідомити, що життєздатність кожного суб'єкта господарської діяльності значною мірою визначається досконалістю систем управління ризиками.

Список літератури

1. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. Ризикологія в економіці і підприємстві: Монографія. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
2. Примостка Л. Управління фінансовими ризиками// Економіка, фінанси, право. – 1999. - №2. – С.2-4.
3. Фере В.А., Романченко О.В. Методи оцінки фінансового ризику//Фінанси України. – 1997. - №2 – С.6-10.
4. Финансовый менеджмент: теория и практика. Учебник под ред. Е.С.Стояновой. – М.: изд-во Перспектива, 1997. – 574 с.

Статья содержит освещение основных аспектов управления финансовыми рисками в деятельности предприятий, которые определяются вероятностью денежных потерь в связи с непредвиденными изменениями объемов, доходности, стоимости и структуры активов и пассивов, где особое место принадлежит группе ценовых рисков. Предложена модель управления финансовыми рисками.

The Article contains the illumination of main aspects financial risks' management in the enterprise activity, which are defined by probability of money losses in connection with incidental changes of the volumes, reception of the profit, cost and structures asset and liability, where special place belongs to the group of price risk. The model of financial risks' management is offered.